

Pjesništvo Đure Sudete

Kao po nekom usudu, u hrvatskoj književnosti postoji razmjerno dosta pisaca i stvaratelja koji su umrli mladi, ili u mlađim godinama, ali koji su, svejedno, na neki način zadužili i nas i svoje suvremenike svojim književnim radom. U tu nesretnu kategoriju pisaca, pored Janka Polića Kamova, Antuna Branka Šimića, Rikarda Jorgovanića i još ponekih, u svakom slučaju možemo ubrojiti i Đuru Sudetu, pjesnika i prozaika koji je umro navršivši tek dvadeset i četiri godine.

I dok su neki od nabrojanih, rano preminulih, književnika od svojeg života, pa i djela, i preranom smrću i aktivnošću stvorili mlađe legende, primjerice, Janko Polić Kamov¹ — dotle je stvaralaštvo Đure Sudete, što obuhvaća njegove prozne radove i tristo napisanih pjesama, iza sebe ostavilo sjetnu uspomenu na čovjeka koji je pisao pod izuzetno teškim uvjetima. Tek u novije vrijeme sudbinu Vojislava Kuzmanovića («Zapisi o vlastitom umiranju»)² mogli bismo izjednačiti sa sudbinom čovjeka koji nije pisao o smrti, recimo, s apstraktnih ili filozofijskih predispozicija, već naprosto iz realno-činjeničnih spoznaja o bliskom umiranju.

Sudeta je umro u dobi kad većina hrvatskih pisaca ulazi u književnost i dok se, primjerice, i za Senou, Luku Botića, Kovačića, Vidrića i Harambašića, pa i Antuna Gustava Matoša može reći da su umrli u naponu snage, Sudeta je završio svoje stvaralaštvo u godinama nakon kojih smo, od tako suptilnog pjesnika i pripovjedača, tek mogli očekivati vrhunska ostvarenja. Koliko god je Đuro Sudeta posjedovao izuzetan talent i bio nadaren i profinjen lirik, on nije mogao, ni izdaleka, dati našoj književnosti ono, što bi, zasigurno, dao da je doživio običan ljudski vijek. I ono malo godina što ih je doživio, a ozbiljnije je pisao tek pet-šest godina, proveo je u bolnicama i lječilištima, trajno osjećajući skori i neminovni kraj. I upravo zbog te činjenice njegovo stvaralaštvo i književni rad, sve te pjesme i pripovijesti, moramo gledati i suditi kroz tu nesretnu sudbinu.

Ako se za ijednog hrvatskog književnika može reći da nije imao sreće, onda je to upravo bio Đuro Sudeta. Oboljevši još u nižim razredima srednje škole, do kraja života ostao je

neprestano razapet između očaja i duboke spoznaje o ništavilu svega, na žalost potvrđujući to osobnim primjerom.

Rođen je u Staroj Ploščici kraj Bjelovara 10. travnja 1903. godine, a u rodnom mjestu proveo je djetinjstvo i završio pučku školu. Iako bismo po svjedočenju njegova brata Mate Sudete: »... pa je gotovo čitav njegov život, izuzevši najranije djetinjstvo, bio za njega njegov Veliki Petak»,³ mogli zaključiti da je proveo mirne bar dječjačke dane, ipak sâm Đuro Sudeta u nedovršenom autobiografskom romanu »Zasjenjeni dani«, zatim u nekim pismima i drugim proznim radovima⁴, govori o teškim prilikama koje su vladale u roditeljskom domu. U takvim prilikama, slijedeći prirodnu darovitost, nakon završene pučke škole Đuro odlazi u Zagreb u donjogradsku gimnaziju⁵.

Posljedice teškog života javljaju se vrlo rano: još u prvim razredima učiteljske škole, koju polazi nakon gimnazije, dolazi do ozbiljnih zdravstvenih poremećaja. Ipak, želja za pisanom riječju, za književnim izrazom jača je od svega: Sudeta je jedan od najizrazitijih talenata đачke organizacije »Nada« i ovaj slabunjavi čovjek vrlo rano počinje pisati. Prvi ozbiljniji pjesnički zapisi nastali su u njegovoj šesnaestoj godini, da bi se tek nakon završetka učiteljske škole aktivnije počeo baviti književnim radom. Slijedeći svoju nesretnu sudbinu Đuro Sudeta nije šest mjeseci radio jer je bio optužen da je opozicionist.⁶ Sve to vrijeme provodio je u roditeljskoj kući u Staroj Ploščici. Kao dvadesetogodišnjak prvo radno mjesto dobiva u građanskoj školi u Virju, u ožujku 1923. godine.

Uz učiteljski rad u Virju, Sudeta razvija i primjernu aktivnost na različitim područjima. Zajedno s knjižarom Tišljarom izdaje »Naš list« za prosvjetna i politička pitanja, uredio je spomenicu virovskog pjevačkog društva »Rusan«, a prisutan je u svim društvenim aktivnostima u mjestu. Na žalost, bolest se širi i Sudeta odlazi u lječilište Topolšicu u Sloveniju, vraća se, odlazi u Zagreb na daljnje liječenje, ponovno se vraća, radi, da bi na kraju bio prebačen u koprivničku bolnicu gdje i umire 30. travnja 1927. godine⁷. Čitavo to vrijeme Sudeta je, dakako, koliko mu je zdravlje dopuštalo, pisao i stvarao, a po Mati Ujeviću: »Sudeta je u Topolšici, i kao

Snimak Đure Sudete iz 1924. godine

umjetnik i kao čovjek, konačno pronašao sebe. Sve što je bilo kolebljivo, neizrazito ili neizgrađeno, poprimilo je konačno svoj vlastiti oblik. Njegova poezija poprima sve to spiritualniji lik, nestaje formalnih podražavanja, a velika simpatija, koja se javlja prema Katarini Krističevoj⁹, inteligentnoj i izmučenoj patnici, inspirira cijeli niz paučinastih, muzikalnih stihova koji, više po onome što daju naslutiti, nego po onome što kažu, idu u red naše najdražesnije ljubavne lirike.

Jednostavnim, iskrenim stihovima Đuro Sudeta ostavio je iza sebe pjesnički ciklus koji je potpuno u skladu s njegovom ličnošću: daleko od ikakvih polemičkih tonova pisao je vječno u iluziji i predznaku ili pak je govorio o mukotrpnom nastavku takvog života ili bliskoј smr-

ti. Neposredno pred smrt piše izuzetno potresnu pjesmu »U crnini«, gdje ovaj samotnik, ustajan u svom pjesničkom izrazu, kao i svaki dugogodišnji zatočenik bolesničkih soba, ali i kao jedan od prvih kandidata smrti, progovara na sebi svojstven način:

Tišina mraka pada preko tijela.
Umorom dišu krila mrtvo dana,
mirišu nujno ruže iz bostana:
samoćom smrti, žalbom crnih vela.

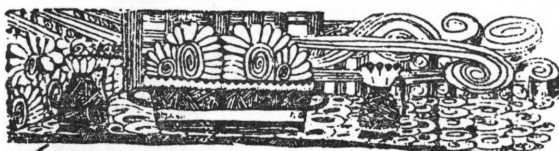
Ili, samo nekoliko stihova dalje, još jednom u punoj rezignaciji nakon toliko godina podmikle bolesti, u svom velikom susretu s Ništavilom, Sudeta je ispjevao svoje stihove — vidio je lađu koja odlazi:

Putuje lađa bez povratka svoga,
Ostaju: Vrijeme i Prostor i Sada,
zavjesa crna vrh valova pada.

Ovi stihovi dovoljno snažno govore sve ono što se zbiva u pjesniku i oko njega. Sudeta je u svojoj pjesničkoj ispovijesti, kratkoj po trajanju, ali značajnoj po opsegu i kvaliteti, uspio stvoriti takvih stihova koje možemo ubrojiti među najčistije pjesničke produkte u hrvatskoj književnosti. Iako se u Đure Sudete ne može govoriti o nekom izgrađenom filozofijskom pogledu na svijet, s obzirom na njegovo školovanje i put koji je prošao, iako su njegovi stihovi pisani koji puta u tradicionalističkom odnosu, senzibilnost koju je stvorio u svojim pjesmama potvrdila je uvjerenje da se radi o melankoličnom pjesniku, nježnom, povučenom, koji puta preosjetljivom, o čovjeku koji je već svojim prvim pjesničkim pokušajima dao naslutiti o kakvom se to pjesničkom nervu radi. Prvu pjesmu s naslovom »Suton« objavio je, kao šesnaestogodišnjak, u »Luči« 1919. godine. Od tada pa do smrti napisao je oko tristo pjesama, pa s obzirom na kratkoću životnog puta, pripada u red najproduktivnijih hrvatskih književnika.¹⁰

Za Sudetina života izašle su dvije zbirke njegovih pjesama: 1924. godine »Osamljenim stazama« u Virju, s predgovorom Mate Ujevića, i, 1926. godine u Zagrebu, »Kučice u dolu«, s predgovorom Ilije Jakovljevića.¹¹ Obje ove zbirke izašle su u vlastitoj nakladi, a vrijedno je pripomenuti da je prvu zbirku, koja je izašla u Virju, pjesnik sam slagao i otisnuo. Dvije godine iza smrti pjesnika, u nakladi Hrvatskog učiteljskog društva u Koprivnici, izašla je, u redakciji Ilije Jakovljevića, i treća zbirka »Suton«. Knjiga je tiskana u Zagrebu, kod »Narodne prosvjete« 1929. godine, a već 1930. godine, također u nakladi Hrvatskog učiteljskog društva iz Koprivnice, u Zagrebu Sudeti izlazi fantastična pripovijetka »Mor«.

O Sudetinu književnom radu bilo je različitih i oprečnih ocjena, primjerice, ona Đure Vilovića¹² koji je, dvije godine nakon pjesnikove smrti, ustvrdio da se o Sudeti malo piše i da

Topolšica, 6. IX. 1925.

Dragi mi,

Pisao sam pismo Vaš ljub. ga Nam je naprednije
skvalifikacijom. Prije će mi uopće draže, da me pozivate,
a najviše volim kako izgleda Slovenija i dom profand

stalo promatano jedno vrlo lijepo i etično predstvo
a to je - smrt! Otkako me se više - liti - tukerubore. I
vrijeme je, kao me!
Ovo li sama pakalona, ako li mi ludi više put javio
mnogo potrobnije - što je nova a; prouzročila plona i
u očiti 10 promjenama - a s mitigom stignućem
puknećevaca... Kako je sada više. N. pr. g. bleće
ovi i drugi glasovi mladi mladostnici i mladostnice

Faksimil dijela pisma Đure Sudete iz Topolšice od 6. rujna 1925. godine

je slabo poznat hrvatskoj kritici i javnosti. Istina je da je bibliografija o tri Sudetine zbirke mogla biti i veća, međutim, o pjesniku se dosta pisalo, pogotovo s obzirom na to da je Sudeta živio u provinciji, daleko od središta. Bez obzira na udaljenost Sudete od kulturnih zbivanja u Zagrebu, pogotovo nakon izlaska iz škole, valja reći da je već druga pjesnikova zbirka »Kučice u dolu«, tiskana u tisuću primjeraka, u rekordnom vremenu bila rasprodana.

O njegovu religioznom osjećaju bilo je primjetnih kontroverznih napisa, ali u osnovi su svi ti prigovori bili bez pravih argumenata: i onih koji su mu htjeli osporiti svaku religioznost ali i onih koji su ga htjeli prikazati klerikalcem. Ti nesporazumi u nekih kritičara traju još do danas, iako ih je sâm Sudeta cjelokupnim književnim radom opovrgnuo. Ako u njegovu stvaralaštvu i postoji mistika, onda je to

nužna pojava u vrlo osjećajnog pjesnika koji je posljednjih sedam-osam godina bio stalno suočen sa skorom smrću.

Gledajući s tih pozicija tvrdnja Josipa Bognera¹³ da je Sudeta »emotivan, nježan i suptilan slikar tužnih sutonskih štimunga i pejzaža... lirik trepetljive osjećajnosti i finih, iako bolnih akorda duševnih«, najbliža je ocjeni kojom se tvrdi da njegova ponegdje izražena religioznost nije ništa dodala njegovoj poetskoj snazi i izrazu, ali im nije ništa ni oduzela.

Vrlo točno, (sagledavajući ovaj trenutak) i Dubravko Jelčić rekao je da je za nas »prvenstveno važno i za ocjenu Sudetine književne ličnosti više od svega mjerodavno ono što nalazimo u njegovoj poeziji, njezin duh, misli i osjećanja koja s njegovim stihovima ulaze i u naš život, i u našu svijest, a tek onda zanima nas i piščeva ličnost, njegove ideje i opredjeljenja, koja nam pomažu da bolje shvatimo njegovo djelo, čak i onda kad postoje nesuglasice između piščevih životnih načela i misli koje njegovo djelo prožimlje«.

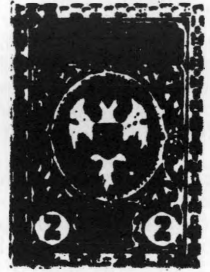
A ta ponegdje izražena religioznost naročito je došla do izražaja u njegovoj prvoj zbirci »Osamljenim stazama«, dakle u prvoj zbirci koja još uvijek nema, za razliku od njegovih ostalih radova, one visoke pjesničke imaginacije, onog nadahnuća i toliko prisutnog lirizma, zbog kojeg je Sudeta i svrstan u kategoriju ponajboljih hrvatskih liričara. Gledajući, ipak, cjelokupni Sudetin pjesnički opus, valja reći da je u tom mnoštvu pjesama bilo i ostvarenja u kojima je bilo počesto variranja na jednu temu, ponavljanja metafora, istih ritmova i rima, a i pjesničke slike u nekim radovima gotovo su iste. Pojedini kritičari zamjeraju mu primjetnu fragmentarnost u nekim ostvarenjima, te nerazvijenu oblikovalačku sposobnost. Mnogi su Sudeti pronalazili uzore, spominjući pri tome Kranjčevića, Nazora, mladog Krkleca, dok na jednom primjeru Dubravko Jelčić vidi utjecaj Rakića na Sudetu, uspoređujući posljednje tercine Sudetina soneta »Praznina« i Rakićeva soneta »Napuštena crkva«:

A u noćnoj tami na raskršću gradskom
stara crkva kisne — znamen svoga vijeka,
i Bog u njoj plače i uzalud čeka.
(»Praznina«)
Sam u pustoju crkvi, gdje kruže vampiri,
Očajan i strašan, Hristos ruke širi,
Večno čekajući pastvu koje nema...
(»Napuštena crkva«)

Na narednoj stranici:

Faksimil dijela opisa života, koji je pisao sam pjesnik, prilikom polaganja stručnog ispita na učiteljskoj školi u Križevcima 1926. godine

OPIS ŽIVOTA

D-u-r-e S-u-d-c-t-e,

privremena učiteljica, pridijeljena građanskoj školi u Virov.

I

Školski nastav

Rođen sam 10. travnja 1903. na Veliki putak u Staroj Sivošćici kraj Bjelovara (čilest općina). Školu pučku školu završio sam u ovom rodnom selu škol. godina 1910/11 — 1913/14, a četiri razreda više gimnazije na ter. donjogradskoj gimnaziji zagrebačkoj škol. god. 1914/15. — 1917/18. —

Učiteljsku školu polazio sam od škol. god. 1918/19. — 1921/22. u Zagrebu, položivši ispit zrelosti dne 26. lipnja 1922. —

I

Tečaj službovanja.

Nakon gotovo po godine čekanja, imenovan sam, dekretom pokrajinske uprave za pronjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji, privremenim učiteljem, te sam pridijeljen na službovanje višoj pučkoj školi u Virovu. [Dekret od 21. I. 1923. br. 35.800/1923.]

U Virovu sam neprekidno službovao sve do 21. siječnja 1925., kada sam momo radi »blutsturz« u da nastupim dopust, koji sam prekinuo 25. svibnja 1925. nastupivši ponovno službu, koju sam vršio do kraja lipnja 1925. —

Na početkom mjeseca srpnja primljen sam u državni sanatorij Topolšćicu, gdje sam odležao do 28. ožujka 1926., kad sam bio prevezen u Zakladnu bolnicu u Zagrebu, gdje sam 30. travnja 1926. bio operiran na plućima.

Čitavo to vrijeme nalazio sam se na dopustu bolujući na kroničnoj indurativnoj cirkulirajućoj kavernoznoj ftizi.

Istovremeno, pronalazeći uzore u pjesmama D. Sudete, Ilija Jakovljević¹⁴ piše kako Sudeta, i nehotice, budi reminiscencije na druge pročitane stihove, različitih autora. Sličnosti pronalazi sa stihovima Domjanića, Krkleca, Nazora pa i Kranjčevića. Ipak, Đuro Sudeta nije polazio, bar svjesno, za nikakvom modom, niti je vjerno oponašao te i druge pisce, pjesnike. Ako se Sudetino stvaralaštvo može poistovjetiti s nekim pravcem, onda je, uz kvalifikaciju da je unekoliko tradicionalist i pomalo zakašnjeli romantik, moguća ocjena da njegovo stvaralaštvo ima dodirnih točaka s ekspresionizmom. Pitanje je samo koliko Sudeta ima dodirnih točaka s ekspresionistima: ako su to mističnost, ekstaza i fantastičnost, ako je to zanos, onda je Sudeta blizak tom pravcu, i tu ga pronalazimo, jer neke bujnosti, pa ni patetike, u Đure Sudete nema.

Sudeta nije smion pjesnik koji pred sobom ruši barijere, koji bi kao češki pjesnik Jiří Wolker, koji je doživio istu sudbinu, čak u istim godinama, vapio za borbom. Sudeta je, naprotiv, emocionalan; kao i Wolker vapi za životom, ali ne zbog barikada, već zbog želje za zdravljem i životom. Pogrešno bi bilo reći da se Sudeta nije borio, da je potpuno rezignirano čekao smrt: naprotiv, svaki napisani bolnički stih bio je svojevrsna borba, krik za životom; baš kao što je i u pjesmi »Noćas« sumorna atmosfera usuglašena s osjećajima pjesnika:

Noćas sam slušao. Negdje za kućom
hropio vjetar, pseta su vijala,
netko je lupio vratima...
S tućom ponoć se crna survala na mene,
a ja sam vikao, zvaao, molio,
strah se je gorki u grud prolio,
u moje oči bolne, plamene...

Teško je, dakle, naći primjera pjesnika koji je na taj način u svoje pjesme unosio toliko osobnog iskustva, koji je u svoje stvaralaštvo pretočio cijeloga sebe. Njegova cjelokupna lirika u pravom smislu riječi dnevnik je jednog života koji, gotovo već u početku, nije imao priliku ni mogućnost da bude do kraja definiran, zaokružen. Draž njegovih pjesama upravo je u neposrednosti, u isticanju malih ljudskih stvari koje se tako počesto zaboravljaju i minoriziraju pred naletima »velikih« sudbonosnih događaja. Sudeta je rođen u vrijeme kad se u hrvatskoj literaturi događaju prvi »zaokreti«. Vrijeme je to Ante Tresića Pavičića, Milivoja Dežmana, javlja se Viktor Car Emin, Milan Marjanović piše »Fragmente«, a pojedini pisci uzore pronalaze u Nazoru i Kranjčeviću. Daleko od svih tih zbivanja mladi Sudeta provodi djetinjstvo u dubokoj provinciji, a prve pjesničke pokušaje ostvario je već u šesnaestoj godini. Samo izrazito daroviti pjesnik, talentirani pisac, može iz takve zabačene provincije (početak stoljeća) progovoriti na tako jasan način, kao što je to u svojoj lirici učinio Sudeta.

Prigovaraju mu da je stvarao u vrijeme najvećih svjetskih političkih gibanja, a da je njegov književni rad bio na margini svih tih događaja. Ima tu istine, ali valja reći da je Sudeta dijete sela, čovjek koji je na svom osobnom primjeru iskusio sve nedaće što ih nosi teško zdravstveno stanje, i u tim prilikama bilo bi zaista previše tražiti od sjetnog, melankoličnog pjesnika da se na buntovan način uključi u društveno-politička kretanja. Njegov bunt, otvoren i prisutan sastoji se u stalnom i danonoćnom sagledavanju svijeta oko sebe, i sebe samog, na način koji je svojstven svom mladom čovjeku koji je »u tom gluhom svemiru« prepušten samo svojim razmišljanjima:

Gori misao. Kroz dane duge
i noći bez crvenih zora,
izgara misao — i nerv i duša —
umrijet se, umrijet mora.

Toj smrti podređeni su svi glasovi zvona, sve one večeri uzdaha i boli, sav taj »mozak što šumom gori i u bezdan roni«. Sudetine književne sposobnosti valja, prije svega, ocjenjivati kroz njegovu poeziju, jer upravo je kroz pjesništvo mogao izraziti sjetu i osjetljivost, lirska raspoloženja i ponegdje ushićenje. Zaokupljen svojim vlastitim doživljajima i patnjama, a u pomanjkanju iskustva i poznavanja života, nije ni u kojem slučaju, mogao dati viđenje svoga vremena na drugi način, nego što ga je u nekim proznim radovima i dao. I kad se pokušao izraziti prozom, pripovjerkama, pa i ponekom humoreskom, to je opet prije svega bila lirska ispovijest, naoko dotjerana ali pisana u zamahu, kao da je autor predosjećao da više neće dugo imati vremena pisati. Sve te lirske ispovijesti imaju snažnu autobiografsku notu, što je karakteristično i za veću pripovjetku »Mor«, fantastičnu priču, u kojoj pažljiviji čitatelj uvijek može naći na svijet kakav je Sudeta, u svojim patnjama i boli, i sâm doživljavao.

Većinu pjesama Đure Sudete karakteriziraju bogatstvo lirskog osjećanja, slike i ljepota krajolika koji pjesnik duboko negdje u sebi nosi, i na osnovu njega gradi svoj svjetonazor u onim rijetkim trenucima kad je bolest popustila.

Vrijednost njegova izričaja sastoji se i u prepoznatljivosti: sva ona melankolija, počesto tugovanje, sjeta, eventualne nespretnosti, ponegdje nedorečenost; sva ona motivacija koja ga je vukla uvijek istim temama, sve to dalo je zaokruženu, osebnju liriku, prepoznatljivu — jer to je Sudeta.

Sudetino djelo nije imalo izravnih nastavljača; na taj način poslije njega nitko nije pisao,

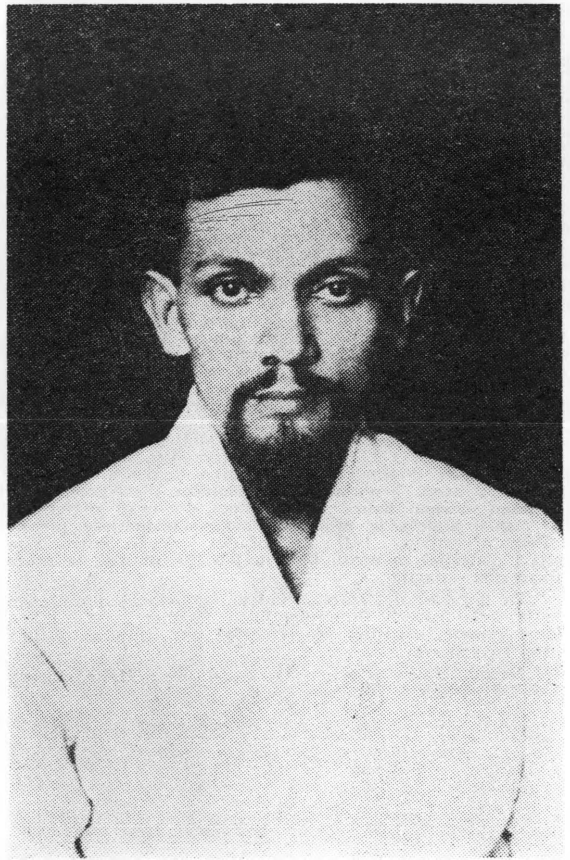
ali ne zbog toga što su mu mnogi zamjerali opsjednutost bolešću i umiranjem, već zbog toga što je gotovo nemoguće na tako jednostavan način izraziti patnju i bol koju je ovaj pjesnik osjećao. Ako bi se i pojavio netko tko bi na taj način pisao o smrti, umiranju, bio bi to, zacijelo, pisac koji na svom osobnom primjeru nije iskusio svu muku i stradanje. Rusoovski izvori prirodne čistoće, nepokvarenosti i jednostavnosti dobili su u Sudetinu stvaralaštvu valjanog pobornika i, bez obzira na poneke improvizacije, Sudeta je stvorio svoj svijet lirske pjesme, svoju barikadu kao protutežu »onog života na mukama propetog« što se tako neminovno približavao.

U kontradiktornom životu kakvim je živio (u pismima iz Zagreba žalio je za rodnim selom, a u Staroj Ploščici mrzio je provinciju),¹⁵ po Saši Verešu, »ono djetinjje, naivno i prostodušno što je donio sa sela ostalo je neotuđivi atribut Sudete pjesnika, od Stare Ploščice do Zagreba, Virja, Topolšice i Koprivnice on je bio gotovo uvijek ono isto veliko »dijete što se smiješi«:

Htio sam da budem
ko hijena zao,
da se sa mnom ljudi
jedan drugom prijete,
a u nastojanju
ko očajnik ludi —
ja sam opet, jao,
bio sam dijete!

Počesto ostavljen i neshvaćen, samotnik po nekom svojem unutrašnjem nagonu, Sudeta je u cijelosti stvorio djelo koje karakterizira, uz mladenačku inspiraciju, i neka slutnja, djelo intimne ispovijesti kojoj gotovo i nema ravne u njegovoj generaciji. Daleko od nekih atraktivnih pjesničkih formi, ekshibicionizma, velikih poruka i sudbonosnih ocjena Sudeta je stvorio svoj svijet lirike,¹⁶ mali mikrosvijet dobrote, skromnosti, jer u svim pjesmama gdje je progovorio onim poznatim toplim riječima, odiše pjesnik malih, jednostavnih stvari, suptilna duša kojoj nije do vanjskog dekora, koja ne robuje pred autoritetima, pjesnik čije je stvaralaštvo nedjeljivo od njegove sudbine.

Činjenica je da u Sudetinu stvaralaštvu gotovo da i nema patriotskih naglasaka, a nema gotovo ni jedne pjesme u kojoj bi socijalna crta bila jače naglašena, što je utoliko zanimljivije jer je Sudeta potjecao iz siromašne obitelji. Očito je, tek, da je Sudetu njegov život gotovo potpuno odveo u lirske interpretacije, u nesusteljivo pjesništvo, bez ikakvih popratnih rekvizita i ukrasa, ali u čudesno jednostavno kazivanje gdje su pjesnički doživljaji stvarni, osobni. I dok se dio pjesnika njegove generacije borio s pretjeranim patosom, kad su pokušavali

Đuro Sudeta, snimljen u koprivničkoj bolnici u travnju 1927. godine

progovoriti na socijalnoj ili rodoljubnoj osnovi, dotle je Sudeta ostao osamljen, tih i povučen, a napisao je stihove koji na sebi svojstven način, bez popratnih objašnjenja, mogu predočiti i sâm život pjesnika.

Gledajući s tih pozicija očito je da i danas Sudetina poezija može živjeti, i to za one ljude koji nisu zaboravili male, jednostavne stvari, za ljude kojima nije strana pjesnička riječ koja stihom, ritmom i glazbom može vratiti konotaciju životnosti, prihvatljivu samo osobama koje elementarni, čisti stih osjećaju negdje duboko u sebi.

BILJESKE

¹ Janka Polića Kamova i Đuru Sudetu povezivala je samo slična sudbina: oba su doživjela tek dvadeset i četiri godine, ali dok je Janko Polić Kamov bio buntovnik, bohem i litalica (umro u Barceloni) dotle je Sudeta miran, tih i povučen čovjek koji nije mnogo putovao. Polić je sarkastičan kritičar malograđanstva, klerikalizma i filistarstva, dok je Sudeta prije svega liričar

² Biblioteka »Itđ«, »Znanje«, Zagreb 178—215. stranica

³ Mate Sudeta, In memoriam, »Hrvatska prosvjeta« 1927. godine 236. stranica

⁴ U II. knjizi proze, sabranih djela Đure Sudete, Suvremeni hrvatski pisci, knjiga osma, izdanje HIBZ-a Zagreb, 1943. godine, priređivač Mate Ujević na 304—305. stranici navodi podatak da je sveukupno od Sudetinih prozinskih stavaka sačuvano 25 radova. Do izlaska Sudetinih sabranih djela većina tih radova bila je u rukopisu. Ujević tiska i malo poznatu humoresku »Koprivnica za 1000 godina«, prvi puta izašla u »Hrvatskom narodu«, Koprivnica 1924. godine. Osim ovih 25 novela, pripovijesti i humoreska, po navodima Mate Ujevića Sudeta je napisao dvije stručne rasprave: »Autoritet i omladina« i »Moderna škola rada«, dva spomen-spisa: »Spomenica o četrdesetogodišnjici Hrvatskog pjevačkog društva Rusan«, Virje 1924. i Uvod u spomen-spis u povodu proslave 20. godišnjice »Hrvatskog sokola« u Koprivnici, 1926. godine, zatim nekoliko kritičkih članaka i prikaza i oveci broj novinskih članaka (uglavnom u virovskom »Našem listu«, 1924. godine). Uz neke humorističke članke Sudeta je prepjevao neke staroindijske pjesme (»Domaće ognjište«, 1927.) Za boravka u Virju Sudeta skuplja i materijal za prozu iz učiteljskog života, ali ta proza nikad nije objavljena

⁵ Za boravka u Zagrebu Sudeta se osjećao usamljenim pa je, kako navodi Dubravko Jelčić (Biblioteka »Gledišta«, Teme i mete, »Znanje«, Zagreb 1969. 74. stranica), satima šetao Tuškancem

⁶ Navodi Mate Ujevića u II. knjizi proze HIBZ, Zagreb 1943. 299. stranica

⁷ Najteži trenuci za Sudetu nastupili su u siječnju 1925. godine kada mu se zdravstveno stanje naglo pogoršalo. Nakon razdoblja mirovanja i bolovanja od srpnja 1925. do travnja 1926. godine boravi u poznatom slovenskom liječilištu Topolšici. Oporavak nije uspio i Sudeta je 30. travnja 1926. operiran u Zakladnoj bolnici u Zagrebu. U koprivničku bolnicu prebačen je početkom 1927. godine a umro je točno godinu dana nakon neuspješne operacije

⁸ Katarinu Kristićevu Sudeta je upoznao u Topolšici i razmijenio dosta pisama, posvetivši joj nekoliko pjesama. Na žalost, pisma nisu sačuvana

⁹ Pjesma je u koprivničkom listu »Domaće ognjište« izašla na sam dan Sudetine smrti

¹⁰ U Sudetinih sabranim djelima, u knjizi poezije II. HIBZ, Zagreb 1943. godine, 216. stranica, priređivač Mate Ujević navodi podatak da do tog vremena u tri objavljene Sudetine zbirke (jedna nakon pjesnikove smrti) nije objavljena ni polovica Sudetinih pjesničkih radova. Ostale pjesme bile su rasute po listovima ili su ostale u rukopisima — u brojnim bilježnicama, na posebnim papirima ili u pismima rodbini, znancima ili prijateljima. Mate Ujević navodi 21 takvu bilježnicu s detaljnim opisima pronađenih pjesama

¹¹ Iste godine, 1926., Đuro Sudeta je u Križevcima položio učiteljski ispit

¹² »Obzor«, 30. ožujka 1929. godine

¹³ »Hrvatska revija«, br. 8, 1929. godine

¹⁴ U predgovoru zbirci »Sutoni«

¹⁵ Veći dio pisama Đuro Sudeta razmijenio je s pjesnikom Ivom Horvatom

¹⁶ Zbog izrazite poetičnosti više Sudetinih pjesama je uglazbljeno (Karlo Adamić, Ivo Degrel, dr. Josip Andrić, Emil Cosseto, Miroslav Magdalenić, Tihomil Vidošić, Stjepan Sulek)

Presnimke uz tekst izradio je Tomislav Boršo